

Abstract

Recerca

Pau Casals i la Spanish Refugee Aid: el compromís humanitari del mestre

Gemma Caballer Albareda

Càtedra UNESCO *Pau Casals*

FUNDACIÓ
Pau Casals

UOC Universitat Oberta
de Catalunya

unesco
Càtedra

Pau Casals i la Spanish Refugee Aid: el compromís humanitari del mestre

Gemma Caballer Albareda

Primera edició: maig de 2026

© del text: Gemma Caballer Albareda

© de l'edició: 2026, Generalitat de Catalunya Entitat Autònoma del Diari Oficial
i de Publicacions Memorial Democràtic

Responsable de la documentació gràfica: Isaura Solé Boladeras (Fundació Pau Casals)

Producció: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions

ISBN: 979-13-87889-33-3

DL: B: 12221-2026

Pau Casals (el Vendrell, 1876 – Puerto Rico, 1973) ha estat un dels músics més influents del segle XX i ens ha deixat un llegat que conjumina la seva vessant de violoncellista, director d'orquestra i compositor amb el seu paper com a humanista i ferm lluitador per la llibertat i la democràcia. És, sense cap mena de dubte, un dels noms més universals de la música i la pau. La seva figura ha estat estudiada a bastament a través de biografies i semblances, la majoria de les quals, centrades en aspectes musicals, d'autoria nacional i internacional, tot i que la dimensió humana del personatge sempre ha estat molt present i s'ha reivindicat àmpliament el seu llegat com a home de pau i amb una profunda consciència solidària. Tanmateix, hi ha un episodi de la seva vida que, malgrat que ha estat mencionat habitualment, no havia merescut fins ara una atenció detallada: la tasca humanitària desplegada per Pau Casals al si de l'organització d'ajuda americana Spanish Refugee Aid entre el 1953 i la mort del músic, el 1973.

És ben sabut que el desenllaç de la Guerra Civil espanyola va esdevenir l'inici d'un llarg exili del músic que va estar profundament marcat per la solidaritat que Casals va desplegar envers els seus compatriotes —homes, dones i nens— que van passar pels camps d'internament del sud de França i que, posteriorment, es van veure obligats a viure lluny de la seva terra en unes condicions realment dures. Però aquesta solidaritat, que ja s'havia evidenciat durant la guerra civil amb l'organització de diversos concerts benèfics destinats a recaptar fons per als infants víctimes del conflicte, va convertir-se en una constant al llarg de tota la seva vida i no va acabar als camps de refugiats francesos. Al llarg de tota la dècada dels anys quaranta del segle passat, Pau Casals va continuar desplegant una tasca d'assistència econòmica i moral a tots aquells qui s'hi dirigien demanant un petit donatiu o unes paraules d'escalf. La correspondència conservada al fons personal d'arxiu del músic, dipositada a l'Arxiu Nacional de Catalunya, és un testimoni de primer ordre de com Casals va erigir-se en un referent a l'exili.

En aquest context, l'any 1953, amb setanta-sis anys, Casals va acceptar ocupar el càrrec de president honorífic de la Spanish Refugee Aid, una organització d'ajuda nord-americana creada amb l'objectiu de millorar les condicions de vida dels refugiats espanyols que s'havien vist obligats a restar a França. Sota l'impuls de l'americana Nancy Macdonald, la Spanish Refugee Aid va desplegar una tasca més que necessària per atendre els perdedors de la guerra, una "legió d'oblidats" —dones i homes, molts d'ells ancians, mutilats, malalts crònics o prematurament

envellits— als qui la història havia passat per alt. Les xifres són totalment reveladores: l'SRA va ajudar més de 5.500 famílies i un total de 13.000 individus al llarg de tota la seva activitat.

Aquest llibre presenta una recerca inèdita portada a terme aquests darrers anys i que ens ha permès conèixer de primera mà —gràcies a la documentació consultada al Fons Pau Casals, dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i al Fons de l'SRA, dipositat a la Tamiment Library and Robert F. Wagner Labor Archives de la New York University— el transcendental paper jugat per Casals en el si d'aquesta organització humanitària nord-americana, un rol que va superar amb escreix el paper simbòlic de president honorífic que tradicionalment se li ha atribuït i que evidencia un compromís absolut amb la sort dels refugiats de la guerra civil que mantindrà de manera ininterrompuda fins a la seva mort, el 1973. Efectivament, al llarg dels vint anys que Pau Casals va ocupar el càrrec de president honorífic, va cedir el seu nom i la seva imatge per a in comptables crides i iniciatives endegades per l'SRA, fet que va oferir a l'organització un ressò i una visibilitat que difícilment podria haver aconseguit amb el suport d'altres personatges menys significats internacionalment.

L'SRA va tenir un president honorari que gaudia d'un prestigi immillorable com a home de pau. Ara bé, Casals també es va implicar en cos i ànima en la gestió de l'ajuda, que distribuïa i administrava personalment, com demostren centenars de cartes localitzades als dos fons d'arxiu i que presenten anotacions manuscrites amb les xifres de les quantitats econòmiques facilitades als refugiats en les cartes que el músic els enviava en resposta a les seves peticions. El mestre també va cedir el seu nom per la creació d'una residència d'avis a Montalban, el Foyer Pablo Casals, que atenia a refugiats espanyols i els facilitava un lloc de trobada, paquets de menjar, roba, etc. Sense cap mena de dubte, el fet que la residència portés el nom del músic va oferir-li una projecció internacional que va facilitar enormement el seu finançament. El finançament de l'SRA també es va veure beneficiat de la posada en marxa, a partir de 1965, de la Pablo Casals Foundation, un projecte que tenia l'objectiu que els beneficis de totes les representacions d'*El Pessebre* es canalitzessin a través d'un fons —gestionat per aquesta fundació— destinat a la preservació de la dignitat humana, l'amor i la fraternitat. En definitiva, que l'organització nord-americana va esdevenir també la beneficiària d'una de les obres més carismàtiques del músic: el seu oratori *El Pessebre*, que havia estat compost

a Prada de Conflent entre el 1943 i el 1946 sobre un poema del seu amic íntim Joan Alavedra, i que ha acabat esdevenint un allegat en defensa de la pau.

A una de les converses que Pau Casals va mantenir amb el periodista Albert E. Kahn afirmava: «*En primer lloc soc un home, després un artista. [...] La meva contribució a la pau del món pot ésser minsa, però hauré donat tot el que puc per aconseguir un ideal que considero sagrat*». I si bé és cert que quan hom parla del mestre sempre pensa, de manera intrínseca, en els valors que representava —la defensa de la pau i de la llibertat, la solidaritat i el seu compromís envers els més desafavorits— també ho és que cal encara aprofundir en aquesta vessant humanitària i remarcar que el compromís de Casals amb els refugiats de la guerra d'Espanya va perseverar al llarg de tot el seu exili. I estem parlant d'un exili que va durar gairebé trenta-cinc anys.

Aquesta recerca intenta oferir una mica de llum entorn d'un episodi singular de l'exili de Pau Casals, gens tractat a les biografies del músic publicades fins al moment actual: la seva relació amb la Spanish Refugee Aid, una iniciativa d'ajuda humanitària transatlàntica als refugiats de la Guerra Civil a França de la qual fins ara se sabia ben poca cosa, més enllà de les reiterades referències al fet que el mestre n'havia ostentat un càrrec honorífic. És indubtable que desplegar una tasca d'ajuda com la que va portar a terme la Spanish Refugee Aid a França no va ser gens fàcil i la documentació, especialment la correspondència, posa en relleu la complexitat d'aquesta singular empresa. Però el que també testimonia la documentació analitzada és que, si bé el càrrec de Casals dins l'SRA semblava merament simbòlic a ulls de la bibliografia existent fins ara, aquesta recerca demostra com la implicació del músic va superar amb escreix aquest rol i va esdevenir un dels pilars fonamentals de l'organització, facilitant que aquesta assolís una visibilitat i un ressò internacional que difícilment podria haver aconseguit per si sola. *Pau Casals i la Spanish Refugee Aid: el compromís humanitari del mestre* ens explica, fil per randa, el rol que va jugar el músic dins d'aquesta organització d'ajuda nord-americana i evidencia una solidaritat pels refugiats de la Guerra Civil espanyola que va anar molt més enllà de l'exili de 1939 i que va acompanyar al músic fins a la seva mort.